

A NÉGYOSZLOPOS KASTÉLY

A meglepetés óriási volt. Talán az alkalom ünnepélyessége, lehet, hogy a frissen vasalt ruhába öltözött emberek tömege, de az is lehet, hogy a hajtókékon aranyosan csillogó jelvények és kitüntetések sokasága okozta, hogy mikor megláttam Boldizsárt, csak hosszú tétovázás után, sértően elkésve nyújtottam feléje kezem. Tekintetem is nagyon riadt és zavart lehetett, mert amikor túl voltunk a kézfogás felengedést elősegítő aktusán, Boldizsár kényszeredett mosollyal jegyezte meg: »Úgy nézel rám, kiskomám, mint aki sírjából kilépett emberrel találkozott.«

»Kiskomám« — ócsudtam fel zavaromból. Ez az, ez már ő, az igazi, a régi. Éppen úgy szólított meg, mint húsz esztendővel ezelőtt, amikor egy tavaszi délután búcsúzáskor alaposan megráztuk egymás kezét. Csakhogy akkor egyikünk se nézte a másikat sírba készülődőnek: mindketten tele voltunk életkedvvel és derülátással.

Igaz, Boldizsár arca most is majd kicsattan az egészségtől, tekintélyes hasa kerekedett, gúnyája sem olyan kopott, mint akkoriban. A kalapja viszont ugyanaz a fekete lekajlított szélű kalap, amelynek láttán annak idején mindig nevethekém támadt, de nem mertem nevetni, mert féltem, hogy megsértem az egyszerű lelkű, tréfára nem túlságosan fogékony embert.

Hát most sem nevettem kalapján, mert megéreztem, hogy Boldizsárban most sincs semmi humoros, mert láttam, hogy a nagy fekete kalap alatt a két mélyen ülő szem szomorúan keresi az elsuhant időben megszakadt barátság bizonytalan fonálát.

»Miért nem szólalsz meg, kiskomám?« — hallottam újra az ismerős, de kaparóssá vált hangot, és most már valóban illet mondanom valamit. »Hát tudod, rossz szóval üdvözöltél. Nem jó annyi év után a sírt emlegetni.« Őszintén szóltam, de bután. Más viszont nem jutott eszembe. Ő meg közelebb jött hozzám, hatalmas karjával átölelt és erőltetett vidámsággal, mely az ilyen ünnepélyes és ritka találkozások alkalmával szokás, fülembe mondta: »Hát az a sírral kicsit igaz is, kiskomám, hiszen tudod, engem és téged is alaposan elfelejtettek. És ez — legalább is számunkra nem egy és ugyanaz?«.

Biztos voltam, hogy Boldizsár jóformán semmit sem tudott életemről az utóbbi két évtizedben, ezért fokozott döbbenettel bámultam szürke szemébe. Vajon honnan tudja, miből feltételezi, hogy elfelejtettek? Hiszen az a tény, hogy éppen most és éppen itt találkoztunk, az ellenkezőjét is bizonyíthatná. Talán feszélyezett mozgásomról, arc kifejezésemről érezte ki, vagy abból, hogy egyedül álltam a márvánnyal borított csarnok egyik oszlopa mellett. Milyen jeleket vehetett észre, melyekből megfejtette az igazságot, hogy véletlenül, talán elírási hiba

folytán kerültem vele együtt ebbe az ünnepélybe? Őszintén szólva én sem tudtam róla semmi bizonyosat, mégis természetesnek vettem a kijelentést, mely egyszeriben áthidalta a húszéves szakadékot.

»Én semmit sem tudok rólad, Boldizsár.« Nem vagyok biztos benne, hogy ezt ki is mondtam, mégis megértette, és már kész is volt válaszolni. Ezt tudtam, mielőtt még megszólalt, mert szürke szemét egy távoli szeglet felé emelte, húsos ajkát felső fogsora alá szoritotta, aztán kotorászni kezdett zsebeiben, s egy összegyűrt dobozból cigarettát vett elő.

»Azt mondod, hogy utoljára abban a négyoszlopos kastélyban találkoztunk« — kezdett bele a mesébe, pedig semmit sem szoltam. »Tudod — folytatta —, még ma is szégyellem magam azért a két nagy szobáért, meg az aranykeretes tükör miatt is, ami az uraságtól ott maradt. De te vagy a tanúm, hogy nem én akartam odafurakodni. Te meg a többiek beszéltek róla, hogy hagyjam ott azt a szűk, nektek barlangnak tűnő, nádfödeles házikót, mert hát eljött az idő: az uraság meglépett, mi elfoglaltuk a földjét, hát a lakása se maradjon üresen. Isten bizony nem éreztem jól magam azokban a hodályokban, az asszony is sópánkodott, hogy ki győzi majd tudóval, hiszen a cserepes, virágos kandallókban nem ég el a csutka meg a kukoricaszár. Mégis ő meg a három gyerek találták fel magukat a leghamarabb. Az asszonyt rajtafogtam, hogy nagyon sokat áll a nagyitükör előtt és cicomázza magát, a gyerekek pedig fogócskát játszottak a lakásban. Én nem sokat tartózkodtam odahaza, jól tudod, mert jött az agrár, meg a földvásárlás. Csak amolyan vendégnek tekintett a család — az asszony néha duzzogott is, hogy talán más nővel szűrtem össze a levelet, de ezt maga se hitte, hiszen jól ismertük mi egymást, meg tudta azt is, miben kószálok a tanyák között.

Emlékszel milyen jó krumplipaprikást ettél nálunk? Tudott az asszony főzni, de csak azt, amire rászokott. Mégis hálni járt belém a lélek, nem úgy, mint most, ugye. De azért nem volt semmi baj. A sötét ürgelyükből kibújtam, befeküdtem az uraság szobáiba. Minden tágas lett körülöttem, a világ is az enyém lett, hiszen bezörgethettem olyan gazdák ajtaján, akiknek ámbitusában se állhattam meg, ha nem vettem le a süveget. Jól is esett a világnak ez a nagy tágulása, nagyokat járkáltam benne, mindig siettem, mindig úton voltam, még az alvást is sajnáltam magamtól. Mintha megéreztem volna, hogy nem tart sokáig.«

Boldizsár itt abbahagyta, talán mert úgy érezte, hogy fordulópont-hoz ért, lehet, hogy én néztem fel rá ferde tekintettel. Egy pillanatra levette kalapját, nagy kockás zsebkendőjével megtörölte homlokát, majd — miután fürkésző szemmel körülnézett — közelebb hajolt hozzám és így folytatta:

»Azt kifelejtettem, hogy kaptam egy szép darab földet, műveltem is annak rendje-módja szerint, habár bevallom, jól besegített az asszony is meg a legnagyobb gyerek. De tudod, nekem más dolgom is akadt, meg ott volt az első szövetkezet. Már egy év után megalakítottuk, de csak néhányan álltunk össze, amikor aztán az idő megszorította a gazdákat, közülük is jó néhány beállt közénk. Hanem a szövetkezet hamar lábra kapott, elnök köllött, könyvelő, meg meggyás. Nézték a tagok a kastélyt, nézegették, aztán egy napon előálltak, hogy

az jó lenne irodának. Mondtam az asszonynak, hogy ezek kinéznek bennünket a lakásunkból. Azt felelte, pucoljunk mielőbb kifelé, úgysem való az nekünk. Pedig nekem már megtetszett a sok nagy ablak, a fényes padló, a tükör, meg a sok festett kép. De hát példát akartam mutatni, aztán magam jelentettem, hogy átadom. Kaptam egy kis sváb tanyát helyette, aztán kipakoltam, a kastély másik lakója — nagy, agráros család — bizony nem akart kimenni. Ott meg éppen az asszony kötötte az ebet a ikaróhoz. Mondta nekem is szaporán, hogy „nem azt ígérted Boldizsár ha elgyün a mi időnk, tornyos házban lakik majd minden pucérvalagú földmunkás”. Meg azt, hogy „megint valami nyírott hajú kurva kerül a kastélyba”. Mert hát egy gépírónőt is kerítettek egy nagyon ócska masinával. Köllött is, mert mintaszövetkezetet akartunk csinálni.

A sváb tanya nagyon el volt hagyatva, az ablakokat mind lelopták róla, a falakról lepergett a mész, aztán dohos volt a levegője, de éppen nyár volt, aztán volt időnk helyrehozni. Az asszonynak jutott a munka java része, de szívesen tette, mert inkább otthon volt benne, mint a kastélyban. Nekem viszont nem annyira tetszett, őszintén szólva úgy éreztem, hogy nekem a kastély két szobája dukál. Nem is sokat ücsörögtem benne, jártam a magam dolga után. Hanem ahogy esténként, többnyire értekezlet után hazafelé ballagtam, úgy tűnt, a lilába vont tájból kiemelkedő tanyaház előtt négy fehér oszlop áll. Az oszlopok között meg a gyerekek hancúroztak, olyanformán, hogy cikcakkban futkároztak közöttük. Hát a gyerekek azok ott is voltak, de az oszlopoknak hűlt helyük volt, amikor a házhoz értem. El is akartam mondani az asszonynak, hogy milyen látomásaim voltak, de letettem róla, még képes lett volna bolondnak nevezni. Tudod, ő mindig csak azt látta, amit megtapinthatott, az én kiszínezett meséimet is mindig kételkedve hallgatta végig. Igen, néhány esztendővel előbb azt mondtam neki, hogy majd meglátod, eljön még a mi időnk, mi megyünk a kastélyba, az uraság meg ezt a disznóólat kapja. Amikor negyvenöt januárjában beköltöztünk, azt mondta nekem, képzeld, azt mondta, hogy ez az egész hurcolkodás is csak mese, a kastély két szobája sohasem lesz a mi otthonunk. Meg is mondta a magáét, amikor el kellett hagynunk azt a meselakást.

Na, szóval lebonyolódott minden: az agrár, a szövetkezetalakítás, a fölvasárlás. Nem is volt semmi baj, a mi udvarunkba nem jött a hivatali ember, se rendőr — amink volt, azt megtarthattuk magunknak, mondhatom, irigyeltek is bennünket a gazdák.

Güröltem sokat, de a gyerekek is nőttek, aztán mindent fölfaltak. Mégis jó módúnak éreztem magam, mert mindenben benne voltam, mindent szívvel-lélekkel csináltam. Fölszedtem jó néhány kilót — na, nem ennyit, de hogy, ez a pocak csak később kerekedett ki. Szégyellem is, őszintén szólva, látom, hogy az elvtársak némelyikének rászáradt a hasa a gerincére, pedig automobilon érkeztek az ünnepségre. Neked még nincs? Na, csodálom. Vagy fene tudja, az se való mindenkinek, igaz?

Hát a szövetkezetnek egyik főmozgatója voltam, azt elfelejtettem mondani. Annál nagyobb volt a baj, amikor a szövetkezetből kiléphetek a volt gazdák. A kicsik is meg a nagyobbak kezdtek szétszéledni. Maradt egynéhány magamfajta nyavalyás, nem is tudtunk mit kezdeni azzal a kevéske szétszórt földdel, meg néhány kehes lovunkkal. Erőlködünk egy-két évet, betakarítottunk még néhány sovány termést, aztán szétszéledtünk.

Hamar rájöttem aztán, hogy a gazdának is csak akkor könnyű a sorsa, ha sok a jószág, földje. Nekem meg éppenséggel nem volt sok az az öt hold, mert volt benne egy darab nádas rét is. Szerencsémre megalakult egy állami nagygazdaság, oda is járhattam napszámba, ha volt időm. Márpedig volt, mert az asszony meg a nagy fiam elvégeztek mindent a ház körül.

A kastélyt is a birtok kapta meg. Oda köllött bemenni havonta a béremért. Nem szívesen tettem, de muszáj volt. Ahányszor a tájékára kerültem, mindig elfogott a hányinger. Úgy véltem, hogy a kövér derekú oszlopok felém nyújtogatják nyelvüket, a tükör, amit otthagytam a szövetkezetnek, meg éppenséggel incselkedett velem. Erről se szóltam az asszonynak, csak csodálkoztam, hogy miért háborgok, ha az irodába kellett mennem. No de a dolgok ezzel nem érték véget. A fiam katona lett. Míg ő odavolt, kezdtek tagosítani a község területén. A birtok nagyon szétszóródott, és azt mondták, azért van a ráfizetés. Az én tanyám meg az én kis földem is útban volt. Mikor mondogatni kezdtek, hogy így önkéntesen, meg úgy öntudatosan, hát szóltam az asszonynak: „Mire a gyerek hazajön a katonaságból, ennek a tanyának már nyoma se lesz.” El sem képzelheted, milyen jajveszékelésbe kezdett. Bele is betegedett. A kislány dolgozott helyette, pedig elég vézna volt, — meg persze én. Ott a birtokon, meg idehaza is. Volt mit megfogni. Morogtam éppen eleget, de csak magamban, mert hát tudod hogy van az öntudatos emberrel.

De azért el kellett menni. Mikor kész lett az aratás, szóltak, hogy válasszak magamnak új házat, másik földet. Az egyik parcella jó mesze volt a tanyától, meg a birtoktól is, de a régi odúm közelében. Mikor megmondtam a beteg asszonynak, hogy hol kaphatok földet, fölragyogott a szeme. „Visszamegyünk!” — mondta határozottan, mint aki hazatér és összeszorította állkapcsát. Abban a házikóban más ütött tanyát, de egy jobbért szívesen átadta nekünk. Kis holminkat szekérré raktuk és megindultunk az őszi esőben. Az asszonyt az első fordulóval vittem, nagyon sietős lett neki a hurcolkodás. Vissza sem nézett az elhagyott házra, pedig nagyon fájhatott neki. Hanem a kastély közelében felemelte a kezét és öklével valakit megfenyegetett. Most láttuk aztán csak igazán, hogy miben élünk, amikor még nincstelen zselérek voltunk. A kis cókánk alig fért el benne. A kislánynak külön fekhely kellett már, én sem fértem el a beteg asszonnyal a régi festett ágyban. Szóval alig tudtunk mozdulni, de az asszony nem elégedetlenkedett. Többet volt ágyban, mint lábon, pedig nagyon akart dolgozni, nagyon erőlködött szegény.

Hanem amikor a fiam lezserelt és a tanya hült helyét találta, vasvillával indult a kastély felé. Alig bírtam visszatartani a bolondját; egyre hajtogatta, hogy leszúr valakit, én meg egyre mondogattam, hogy ez nem egy ember dolga, hogy ez közös akarat következménye, mert a nagybirtok nem a régi úré, hanem az államé, az állam meg kié, ha nem a miénk. Erre kicsit lehült, mert az államot azt tisztelte, meg a közös akaratot is. Ezt szépen belenevelték a katonaságnál, hálás is voltam érte.

Én meg a nagy gondok és a sok munka közepette is egyre hittem. Az asszony meg csak sorvadt, mintha rám akarta volna átruházni egész testét, minden porcikáját. És akkoriban rettenetes álmaim voltak. Úgy véltem, hogy léggömbként lengek a szűk szobában és az ablakon akarok valaki elől elszökni. De mindig beszorultam a szűk ablakrámba és addig vergődtem benne, míg meggyötörve fölélbredtem. Nem furcsa, hasonló álmaim suttyó gyerek koromba voltak. Aztán vénülő fejemre újra visszatértek.

Nem untatlak? De látom, úgy is készülődnek már befelé. Hogy az asszony megmaradt-e? Dehogy. Már tíz éve, hogy eltemettem. Itt fekszik a városi temetőben, mert a kórházban szenvedett ki szegény. A birtok hozatta be saját költségén, koszorút is hoztak, csak éppen nem volt, aki beszéljen a sírjánál, mert én papot nem engedtem közélébe. A fiam, a nagyobbik, asszonyt hozott a házikóba, ők ketten rendbe is hozták, amennyire csak lehetett. A kisebbik gyerek nemrég szerelt le, már el is ment munkára külföldre. Én ugyan marasztaltam, de a mai gyerekek nem hallgatnak az apa szavára. A kislány még otthon van, iskolába jár, és képzeld, verseket ír. Néhány már nyomtatásban is megjelent. Azt mondja, ő sohasem megy férjhez, mindig mellettem marad... de ez... — lám, könnyezek szegyzsemre — ez olyan gyerekesbeszéd.

Induljunk mi is a többiek után. Még csak azt akarom megmondani, már azt gondoltam, hogy engem mindenki elfelejtett, közben látom, te is megismertél. Amikor a postás kikézbésítette a meghívót erre az ünnepségre, el sem akartam hinni, hogy valóban nekem van címezve, pedig világosan rá volt gépelve a nevem. Akkor is elfutották szememet a könnyek; vénségére gyerek lesz az ember.

Aznap éjszaka bolond szép álmom volt. A kastélyt láttam nyári napsütésben. A négy hófehér oszlop mögött együtt sétált a család le és fel. Az asszony fiatal volt, a gyerekek meg kicsinyek. Csakhogy az egész álmokép a feje tetején állt. Az oszlopok is, az asszony is, a gyerekek is. Én meg szaladtam feléjük, hogy visszafordítsam őket. De hiába szaladtam, mert beszorultam az oszlopok közé. Úgy maradt minden, ahogy volt. Mégis szívesen látom azt a furcsa képet magam előtt. Mert azért minden szép volt rajta és színes.

Bolond dolgokat daráltam le neked, ugye. Valamikor másfajta ügyekről beszéltünk, de mit csináljak, kiskomám? Ilyen ez az élet.»

Széles karimájú, fekete kalapját levette fejéről, karon fogott, és bementünk a terembe.